

Iryna Kuchera, Tatiana Hainal, Rostislav Danyliak

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Socio-economic Situation of the Inhabitants of Eastern Galicia During the Russian Occupation During the First World War (1914-1917)

The urgency of the research topic is due to the need for historical reconstruction of events that took place in Eastern Galicia during the Russian occupation during the First World War and which for a long time for ideological and conjunctural reasons did not receive proper coverage in historical science. The purpose of this article is to highlight the socio-economic situation of the population of Eastern Galicia under Russian occupation in 1914-1917. In the process of research we used comparative-historical, structural-system methods of analysis, generalization and synthesis of the same type of factual data and problem-chronological way of presenting the material.

Results. The article highlights some aspects of the life of the inhabitants of Eastern Galicia during the First World War. It is established that the occupation of the western Ukrainian lands by Russian troops led to the destruction of their social infrastructure and caused significant material damage to the inhabitants of the region. Infectious diseases, which have caused high mortality, have been found to be widespread in the region due to the unsatisfactory sanitary and hygienic living conditions of the civilian population in the region. It is proved that the economic devastation, which affected the agricultural sector of the economy of the eastern Galician lands, caused mass famine among the inhabitants of the occupied territories, intensified migration processes, caused a rapid rise in prices for food and basic necessities. Measures of the Russian occupation administration aimed at stabilizing the socio-economic life of the region are described. They consisted of setting up a network of county food committees to help the war-torn people of the region, setting up food outlets where Galicians could get food for free, and setting fixed food prices. However, the charitable activities of the occupying authorities were scanty and did not go beyond securing the rear of the Russian army.

Keywords: *World War I, Russian occupation administration, Eastern Galicia, material damage, famine, infectious diseases, food committees*

Ірина Кучера, Тетяна Гайналь, Ростислав Даниляк

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)

Соціально-економічне становище мешканців Східної Галичини під час російської окупації у роки Першої світової війни (1914-1917 рр.)

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю історичної реконструкції подій, що відбувалися в Східній Галичині час російської окупації у роки Першої світової війни і які впродовж тривалого часу з ідеологічно-кон'юнктурних міркувань не отримали належного висвітлення в історичній науці. Метою цієї статті є висвітлення соціально-економічного становища населення Східної Галичини в умовах російської окупації в 1914-1917 рр. У процесі дослідження нами використано порівняльно-історичний, структурно-системний методи аналізу, узагальнення і синтез однотипних фактичних даних та проблемно-хронологічний спосіб викладу матеріалу.

Результати. У статті висвітлено окремі аспекти життєдіяльності мешканців Східної Галичини в роки Першої світової війни. Встановлено, що окупація російськими військами західноукраїнських земель призвела до руйнування їх соціальної інфраструктури та завдала значних матеріальних збитків жителям краю. З'ясовано, що через незадовільні санітарно-

гігієнічні умови проживання цивільного населення у регіоні набули поширення інфекційні захворювання, які викликали високу смертність. Доведено, що господарська розруха, яка охопила аграрний сектор економіки східногалицьких земель, спричинила масовий голод серед жителів окупованих територій, інтенсифікувала міграційні процеси, породила швидке зростання цін на продукти і предмети першої необхідності. Охарактеризовано заходи російської окупаційної адміністрації спрямовані на стабілізацію соціально-економічного життя регіону. Вони зводилися до облаштування мережі продовольчих повітових комітетів, через які надавалася допомога розореним війною жителям краю, створення харчових пунктів, де галичани безкоштовно могли одержувати їжу та встановлення твердих цін на продукти харчування. Однак добродійна діяльність окупаційних органів влади була мізерною і не виходила за межі забезпечення тилу російської армії.

Ключові слова: Перша світова війна, російська окупаційна адміністрація, Східна Галичина, матеріальні збитки, голод, інфекційні захворювання, продовольчі комітети

Вступ.

Перша світова війна стала логічним завершенням суперечливих процесів «довгого» XIX сторіччя і водночас значною мірою визначила основні вектори розвитку світової спільноти впродовж подальших десятиліть. Незважаючи на те, що гармати Великої війни 1914-1918 рр. відгриміли вже більше як сто років тому, її події і надалі знаходяться у фокусі досліджень сучасних науковців. На нашу думку, це є цілком виправданим не тільки з позиції пошанування героїзму предків, а й необхідності переосмислення тих «проблемних питань», які тривалий час в історичній науці з ідеологічних міркувань не знайшли належного висвітлення. Серед них і питання соціально-економічного розвитку Східної Галичини під час російської окупації в 1914-1917 рр. Його ґрунтовне вивчення сприятиме укладанню історичної мозаїки Першої світової війни.

Метою даної статті є висвітлення соціально-економічного становища населення Східної Галичини в умовах російської окупації в 1914-1917 рр. Реалізація означеної мети передбачає розв'язання таких завдань: розкрити соціально-побутові умови мешканців Східної Галичини; охарактеризувати заходи окупаційних органів влади спрямовані на подолання продовольчої кризи в регіоні. На теоретико-методологічному рівні досягнення поставлених завдань пов'язане з використанням конкретно-історичного підходу щодо аналізу фактичного матеріалу, принципу історизму та об'єктивності. У процесі дослідження використано порівняльно-історичний, структурно-системний методи аналізу, узагальнення і синтез однотипних фактичних даних та проблемно-хронологічний спосіб викладу матеріалу. Все це, на наш погляд, забезпечило повноту та об'єктивність висвітлення окресленої проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій.

Перші спроби наукового аналізу економічного розвитку західноукраїнських земель в роки Першої світової війни здійснили в 20-30-х рр. XX ст. українські історики, безпосередні учасники національно-визвольних змагань М. Грушевський (Грушевський, 1992), Д. Дорошенко (Дорошенко, 1936, 1969), І. Крип'якевич (Петрович, 1915).

В радянській історіографії соціально-економічні наслідки війни для Східної Галичини знайшли відображення в роботах М. Герасименка (Герасименко, Кравець, & Ковальчак, 1959), І. Компанійця (1960), С. Макарчука (1983), В. Осечинського (1954), однак висвітлювалися доволі заідеологізовано.

Серед наукового доробку сучасних українських учених варто відзначити дослідження І. Береста (2009), І. Ільницького (2015), І. Лозинської (2016, 2017), О. Мазура (Мазур, 1997; Мазур, & Патер, 2007), С. Орлик (2017, 2017а, 2018) та О. Ресента (2003). Деякі аспекти цієї проблеми опрацьовано нами (Кучера, 2005, 2005а, 2013). Проте спеціального дослідження, яке б розкривало соціально-економічне становище мешканців Східної Галичини в умовах російської окупації в 1914-1917 рр. не здійснювалося.

Результати дослідження.

Західноукраїнські землі з самого початку Великої війни знаходилися в епіцентрі військових дій між Австро-Угорщиною та Російською імперією. У результаті Галицької операції, яка тривала з 18 серпня по 21 вересня 1914 р., територія Східної Галичини була повністю окупована російськими військами і перебувала під контролем окупаційних органів влади, які зіткнулися з численними соціально-економічними проблемами в регіоні і щоб уникнути соціального вибуху, змушені були

вирішувати питання матеріального забезпечення жителів краю.

Населення Східної Галичини сприймало прихід російських військ так, як в усіх країнах зустрічали люди прихід окупантів. Під час бойових дій у краї було знищено десятки міст і містечок, майже повністю спалено 650 сіл, зруйновано 200 тис. житлових будинків та 233 тис. господарських будівель, що складало понад 40% усього житлового і господарського масиву (Герасименко, Кравець, & Ковальчак, 1959, с. 87).

Значного спустошення зазнали населені пункти, які перебували в зоні довготривалих позиційних боїв, зокрема, Броди, Вишневчик, Язловець і Монастирець. На 80-90% були знищені міста Надвірна, Журавно, Гвіздець, Галич, Тлумач, Богородчани, Делятин, на 60-90% – Миколаїв, Роздол, Букачівці, Нижнів, Городенка. Згоріло більше половини житлових будинків в Сколе, Болехові та Печеніжині (Марчук, 1983, с. 64).

У повідомленні генерал-губернатору Г. О. Бобринському староста Богородчанського повіту констатував, що у «м. Солотвино із наявних 700 будинків залишилося 200 напівзруйнованих, решту – 500 являють собою одну величезну руїну..., із 4500 жителів залишилося 430 душ» (Марчук, 1983, с. 64).

Станом на лютий 1915 р. тільки у Перемишлянському повіті було зруйновано 811 дворів у 28 населених пунктах. Загальна сума збитків становила 2 294 376 руб. Великих руйнувань зазнало і саме м. Перемишляни, в якому 166 власників будинків з сім'ями залишилися без житла (Центральний державний, м. Київ, Ф. 365, Оп. 1, Спр. 142, Арк. 10).

Військовими діями було заподіяно великих матеріальних збитків жителям Кам'яно-Струмильського повіту. Зокрема, у м. Бужськ згоріло 111 житлових будинків, а в с. Ріпнів – 138, втрати від яких налічували суму 100 тис. руб. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 365, Оп. 1, Спр. 142, Арк. 8). Крім того, в багатьох населених пунктах повіту значна кількість селянських хат та господарських будівель згоріла в результаті перехресного артилерійського вогню.

Згідно статистичних даних, у Львівському повіті в 31 населеному пункті вогонь знищив 1396 будинків. Найбільше постраждали такі села повіту як Щирець, у якому із 215 хат згоріло 118, Загрудки, із 20 – 17, Чернушовичі, із 160 – 95, Журавники, із 500 – 335, і Германов, із 180 – 140 (Центральний державний, м. Київ, Ф. 365, Оп. 1, Спр. 142, Арк. 16). У Бродівському повіті із 13644 хат уціліло 6231 (45,7%), без даху залишилися 3 тис. старих чоловіків, жінок і дітей (Голод і руїна, 1920, с. 3).

Гнітюче враження справляв і Тернопільський повіт: у с. Буцнів із 421 житлового приміщення спалено 239, в с. Денисові з 405 – 128, с. Купчинцях з 644 – 450, с. Острові з 363 – 133, с. Конопнівці з 76 – 64, с. Кип'ячці з 108 – 94 (Компанієць, 1960, с. 218-225). Разом з тим, приблизно 10 тис. осіб розмістилися в землянках і куренях (Центральний державний, м. Львів, Ф. 146, Оп. 66, Спр. 12, Арк. 5-6). Листування зі старостами, жандармськими і військовими правліннями про політичну ситуацію в Східній Галичині показують, що в землянках у Тернопільському повіті замешкало 337 родин (1627 осіб), бараках і куренях – 714 родин (4569), в чужих приміщеннях – 979 родин (4248), разом 2030 родин в загальній кількості 10444 осіб. У Збаразькому повіті відповідно в землянках 99 родин (559 осіб), куренях – 50 родин (380), чужих приміщеннях і забудовах 53 родини (335), всього 206 родин (1280 осіб) (Центральний державний, м. Львів, Ф. 146, Оп. 66, Спр. 12, Арк. 5, 13).

За даними повідомлення Бережанського староста, в с. Лапшин з 316 наявних будинків в результаті вогню 310 було перетворено на руїни, у с. Котів з 180 – 160, у с. Потутори з 172 – 95, в с. Саранчуки з 271 – 215, в с. Посухів з 130 – 89, в с. Жуків з 152 – 117, в с. Слобода Золота з 338 – 192, в с. Шумляни Малі з 73 – 59, в с. Поручин з 139 будинків згоріло 110. До осені 1915 р. у 25 населених пунктах Бережанського повіту з 3835 житлових будинків було зруйновано 1868, що становило 48,7% всього житлового фонду до початку війни (Діло, 1915, с. 7). У м. Рогатині згоріло 300 будинків, матеріальні збитки нараховували 3 млн. руб. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 365, Оп. 1, Спр. 142, Арк. 48). Загалом, до червня 1915 р. на підставі 1145 заяв місцевих жителів, які надійшли у штаб військового генерал-губернатора Галичини, збитки, завдані російськими військами складала суму 7505932 руб. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 363, Оп. 1, Спр. 35, Арк. 40).

Становище краю у вересні 1914 р ілюструє повідомлення чиновника Міністерства закордонних справ Росії Муравйова. Перебуваючи у Східній Галичині, він писав, що «міста і села носять сліди війни, часто зустрічаються безперервні ряди знищених будинків, зруйновані артилерією або пожежею. Вцілілі будинки порожні, вікна розбиті, позабивані. Нерідко можна помітити сліди пограбування» (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 162, Арк. 74).

З настанням холодів мешканці, що втратили своє житло, скупчувалися по декілька сімей в уцілілих будинках. Антисанітарні умови їхнього проживання сприяли швидкому поширенню

різних інфекційних захворювань. За відсутністю медичного персоналу і закритих лікарень населення залишалося без кваліфікованої медичної допомоги. За повідомленнями російської розвідки, уже в серпні 1914 р. в Східній Галичині поширився голод. У районі Галича, Дубівців, Єзупіля, Ямниці, Станіслава та Богородчан лютувала холера (Державний архів Івано-Франківської, Ф. 2, Оп. 1, Спр. 525, Арк. 5). До часу прибуття санітарно-епідеміологічної служби, тобто до листопада 1914 р., у 6 повітах Львівської губернії захворіло холерою 268 осіб. Також набули поширення і такі інфекційні захворювання як сипний, черевний тиф, дизентерія та віспа (Мазур, & Мореховський, 1998, с. 102).

Згідно з повідомленням начальника тимчасового жандармського управління військового генерал-губернатора Галичини по Львівській губернії від 16 березня 1915 р., у м. Раві-Руській з 1 по 8 березня було зареєстровано 15 випадків захворювань чорною віспою, в результаті якої померло 4 особи. Небезпечне вогнище інфекції спалахнуло і в с. Белзець, у якому захворіло 20 осіб (1 людина померла). В інших населених пунктах губернії було зареєстровано всього 91 випадок захворювання чорною віспою (10 осіб померло), 20 – сипним тифом (3 осіб померло), 23 – черевним тифом і 17 – дизентерією (Центральний державний, м. Київ, Ф. 365, Оп. 1, Спр. 11, Арк. 44).

Про загрозливі масштаби інфекційних захворювань в Перемишлянській губернії свідчить відправлена 16 квітня 1915 р. начальником Ланцутського повіту П. Зогубином Перемишлянському губернатору телеграма, в якій він наголошував про поширення серед мешканців повіту епідемії черевного тифу (Центральний державний, м. Львів, Ф. 645т, Оп. 1, Спр. 51, Арк. 6). Станом на 5 квітня 1915 р. в м. Ланцуть було зареєстровано 15 випадків захворювання віспою. 19 квітня у медичні пункти м. Ярославля прибуло 119 інфекційних хворих, які потребували негайного закритого амбулаторного лікування. Інші міста губернії – Тарново, Самбір і Ясло – потерпали від холерних захворювань (Центральний державний, м. Львів, Ф. 645т, Оп. 1, Спр. 51, Арк. 10, 16).

У Теревовлянському повіті Тернопільської губернії з вересня 1914 р. до 18 січня 1915 р. російською адміністрацією на протихолерні й епідеміологічні заходи було використано 850 руб., у Борщівському і Бережанському повітах з липня 1915 р. по грудень 1916 р. ця сума складала по 1500 руб. (Державний архів Тернопільської, Ф. 322, Оп. 1, Спр. 149, Арк. 20, 34, 61).

Безперервні військові операції, які

розвивалися на теренах Східної Галичини, загострювали її екологічні проблеми. Більшість населених пунктів, розташованих вздовж етапних шляхів, були особливо забруднені внаслідок проходження через них величезної кількості військ, обозів та військовополонених. В тих місцях, де проходили бої, біля джерел водопостачання зустрічалося багато військових могил та недостатньо глибоко закопаних трупів тварин. А це створювало загрозу інфікування ґрунтів і води, сприяло поширенню різних захворювань.

3 серпня 1914 р. Східна Галичина являла собою прифронтову територію, через яку постійно проходили російські війська, які часто вдавалися до відкритого грабунку місцевого населення та масових реквізицій. Незважаючи на те, що за подібні провини військове командування суворо карало винних, припинити погроми не вдалося. Про це свідчить повідомлення, відправлене Львівським губернатором М. Мельниковим Г. О. Бобринському. У ньому вказувалося, що «3 жовтня 1914 р. козаки п'ятої запасної Оренбурзької сотні та команди Донської артилерії в кількості 336 осіб у м. Глинянах розграбували лотки з товарами місцевих торговців, повибивали вікна і двері у сусідніх будинках та нанесли побої місцевим жителям» (Сергійчук, 1998, с. 66-67). 5 січня 1915 р. у таємній доповідній записці начальника Тимчасового жандармського управління Галичини, адресованій генерал-губернатору, повідомлялося про аналогічний випадок, що стався у м. Бродах (Сергійчук, 1998, с. 83).

У зв'язку з великою кількістю скарг, які надходили до канцелярії генерал-губернатора 24 листопада 1914 р., Г. О. Бобринський у спеціальному зверненні до населення повідомив, що всі матеріальні збитки, завдані російськими військовими частинами, будуть своєчасно розглянуті створеною для цієї мети спеціальною оціночною комісією (Державний архів Івано-Франківської, Ф. 12, Оп. 1, Спр. 45, Арк. 1 зв.).

Матеріальне становище жителів краю, зокрема, міст внаслідок розрухи всього господарського життя було надзвичайно скрутним. При відступі австрійських військ з території Східної Галичини австрійські власті вивезли з банків гроші, призначені на виплату заробітної платні та пенсій. Станом на 20 жовтня 1914 р. тільки у Львові кількість сімей, що потребували негайної допомоги, нараховувала 10 тис. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 136).

На початку жовтня 1914 р. власті м. Дрогобича звернулися до львівського губернатора з проханням прислати два вагони житнього

і два пшеничного борошна для продажу місцевому населенню, якому загрожував голод (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 66). У зверненні міської управи від 4 листопада 1914 р. до Г. О. Бобринського відзначалося, що Дрогобич у результаті військових дій залишився знищеним, пограбованим і значною мірою спаленим. Близько 27 тис. міських жителів помирають від голоду (Компанієць, 1960, с. 230).

3 листопада 1914 р. градоначальник м. Самбора телеграмою звернувся до помічника генерал-губернатора з пропозицією роздати невелику частку грошей, отриманих в результаті реалізації борошна як матеріальну допомогу найбіднішим мешканцям. Повідомлення закінчувалося фразою «злидні страшні» (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 67).

У грудні 1914 р. у повідомленні генерал-губернатору Галичини начальник Станіславського повіту О. Гавинський писав: «Після того, коли в місті і в повіті протягом цілого місяця відбувалися бої і проходили австрійські і російські війська, як в місті, так і в повіті, населення збідніло і зазнає великих економічних нестатків» (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 109, Арк. 104). 23 січня 1916 р. староста Городенківського повіту також змушений був визнати у своєму повідомленні, що населення міст перебуває у важкому становищі, особливо «сім'ї тих ремісників, які служать у військах» (Компанієць, 1960, с. 230).

Становище, яке склалося з продовольством у краї, було настільки серйозним, що потребувало негайного втручання російських військових і цивільних властей. У вересні 1914 р. М. Янушкевич затвердив «Тимчасові правила забезпечення населення Галичини продуктами» (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 111). Згідно з цим документом, у кожному повіті створювалися повітові продовольчі комітети, через які мала надаватися допомога розореним війною жителям краю. Продовольчі комітети підпорядковувалися «Головному крайовому благодійному комітету Галичини». Поруч з ним у Львові було організовано міський продовольчий благодійний комітет, який очолив генерал-майор Ейхе. Про розміри допомоги, яка надавалася місцевому населенню повітовими комітетами, можна скласти уяву на підставі наступних даних: з 15 вересня 1914 по 1 лютого 1915 рр. «Головний крайовий благодійний комітет Галичини» виділив жителям краю 94 тис. 121 руб. і на 66 тис. 427 руб. закупив продуктів (близько 63 тис. пудів житнього борошна, 13,5 тис. пудів сухарів і т.

п.) (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 608, Арк. 93-94). Крім того, у жовтні 1914 р. працівники крайового благодійного комітету через Київське земство закупили 300 тис. пудів борошна, але у зв'язку з проблемою його транспортування до 1 лютого 1915 р. у Східну Галичину не було доставлено жодного вагона борошна (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 608, Арк. 93-94).

Передбачаючи труднощі у справі постачання населення продовольчими товарами, Львівський магістрат закупив і передав у міський продовольчий комітет 16 тис. пудів борошна, 2 тис. – цукру, 1,5 тис. – пшона, 12 тис. пакетів з консервами (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 52). Для найбіднішої частини населення Львова міський продовольчий благодійний комітет відкривав їдальні, де відпускалися безкоштовні обіди. Для підтримання їхньої діяльності львівський магістрат щомісяця виділяв 8 тис. руб. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 143, Арк. 52). До квітня 1915 р. у місті працювало 83 подібних заклади харчування. Однак завдання цієї благодійності не виходили поза межі забезпечення тилу російської армії від наслідків голоду, захворювань, епідемій і заворушень. Про це свідчить лист, відправлений М. Янушкевичем Г. О. Бобринському. В ньому вказувалося, що для реалізації благодійних заходів генерал-губернатору необхідно знайти на місці джерело доходу, при цьому рекомендувалося звернути особливу увагу на оподаткування місцевого населення (Российский государственный, Ф. 2005, Оп. 1, Д. 1, Лл. 123).

Допомога, яку надавала жителям краю адміністрація «Генерал-губернаторства областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни», а пізніше – Тимчасового уряду, була також явно недостатньою. Незважаючи на те, що в 1916 р. окупаційною владою були організовані для голодуючого населення харчові пункти, де люди безкоштовно могли одержувати їжу, охоплювалась ними лише незначна їх кількість. Зокрема, у Стороженецькому повіті у вересні 1916 р. відділення Всеросійського земського союзу змогло надати безкоштовну допомогу тільки 300 жителям, в той час коли її потребувало 2 тис. осіб (Компанієць, 1960, с. 240). У квітні 1917 р. начальник Збаражського повіту В. Красовський у рапорті Тернопільському губернатору повідомляв про необхідність негайно відкрити у Збаражі харчівний пункт на 8 тис. осіб. У протилежному випадку, йшлося далі у рапорті, в зв'язку із систематичним недоїданням населенню міста загрожуватимуть епідеміологічні захворювання

(Державний архів Тернопільської, Ф. 370, Оп. 1, Спр. 362, Арк. 18).

Особливо скрутним було матеріальне становище колишніх австрійських державних службовців. З приходом у Східну Галичину російської адміністрації більшість з них змушені були покинути свої робочі місця і таким чином залишитися без засобів на існування. За домовленістю між магістратом і утвореним у Львові консорціумом Крайового, Промислового і Іпотечного банків було прийнято рішення виплатити австрійським службовцям і пенсіонерам протягом січня – березня 1915 р. належні їм кошти в половинному розмірі. На вказані потреби планувалося виділити 600 тис. крон з міських коштів та 1 млн. 350 тис. з грошової маси банків за умови, що російський уряд під час мирних переговорів порушить питання про повернення австрійським урядом грошей як місту, так і банкам. Що стосується інших населених пунктів, то в деяких міських і гмінних управах не було грошей навіть на утримання посадових осіб. Підтвердженням цьому є лист Кологаровського гмінного начальника О. Савечка. 3 січня 1915 р. він звернувся до тернопільського губернатора І. Чарторижського з проханням виплатити гмінним службовцям зарплату, оскільки вони не отримували грошей від початку війни і відмовляються виконувати свої обов'язки. При цьому О. Савечко наголошував, що податки у гміні збиралися (Державний архів Тернопільської, Ф. 322, Оп. 1, Спр. 149, Арк. 78).

Господарська розруха, яка настала в народному господарстві східногалицьких земель на початку війни, викликала вже у 1914 р. масовий голод серед населення, інтенсивні міграційні процеси, вимивання сільського населення в міста, їх пролетаризацію та люмпенізацію. Природним наслідком такого стану стало швидке підвищення цін на продукти харчування та предмети першої необхідності. В січні 1916 р. у Львові ціни на хліб зросли проти рівня 1913 р. більше як у 2 рази, на картоплю – 2,7, м'ясо – 3, сіль і масло – 5. Подібне ж становище було і в Снятинському повіті, де ціни на найнеобхідніші продукти харчування зросли на 200%, а в Тлумацькому повіті – 3-4 рази (Компанієць, 1960, с. 232). Аналогічна ситуація склалася і в Богородчанському повіті, де не вистачало картоплі – основного продукту харчування населення, а борошна і хліба взагалі не можна було дістати. В той же час реальна заробітна плата жителів Східної Галичини знизилася майже в 2 рази.

Намагаючись пом'якшити продовольчу кризу, російська адміністрація зосередила свої

зусилля на чіткій регламентації продовольчої справи. З цією метою 12 квітня 1915 р. генерал-губернатор Галичини видав розпорядження, згідно з яким в кожному повіті створювалася Особлива комісія, яка складалася з представників місцевих міських управ. Її завдання полягало у виробленні твердих цін на продукти харчування та предмети першої необхідності (Центральний державний, м. Львів, Ф. 645т, Оп. 1, Спр. 160, Арк. 1). Такими радикальними методами російські урядовці планували на період військового часу впорядкувати економічно-господарську діяльність в краї шляхом збереження стабільних цін на продукти харчування, вплинути на процес ціноутворення та унеможливити проведення спекулятивних операцій.

Наступним кроком на шляху подолання продовольчої кризи в Східній Галичині стало надання малоземельним і безземельним селянам на умовах оренди дрібних ділянок землі з поміщицьких володінь, власники яких втекли разом з австрійськими військами при відступі. Але й в цьому випадку наділення селян землею проходило з вигодою для великих землевласників. Селянин повинен був платити за орендовану землю. Оренда поширювалася лише на термін весняної сівби і збору врожаю. Кошти, виручені від оренди, надходили в депозит казначейства з тим, щоб пізніше виплатити їх власникам землі (Центральний державний, м. Львів, Ф. 645т, Оп. 1, Спр. 6, Арк. 1-2).

У період другої окупації російськими арміями Східної Галичини (липень 1916 – лютий 1917 рр.) питання про обробіток селянами земельних наділів розглядалося на рівні вищого військового командування. 29 січня 1917 р. головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту О. Брусилов видав «Обов'язкову постанову», якою зобов'язував земельних власників і все населення Галичини і Буковини, зайнятих російськими військами, обробляти землю. Порушники «Постанови» притягувалися до адміністративної відповідальності: ув'язнення терміном на 3 місяці або сплата штрафу розміром 3 тис. руб. (Центральний державний, м. Київ, Ф. 361, Оп. 1, Спр. 1268, Арк. 168). Однак, через відсутність посівного матеріалу, робочої худоби та елементарного сільськогосподарського реманенту більшість селян відмовилися від земельних ділянок.

Висновки.

Таким чином, окупація російськими військами Східної Галичини в роки Першої світової війни негативно вплинула на її соціально-економічний розвиток і породила низку кризових

явищ у житті соціуму. У результаті військових операцій в регіоні було зруйновано велику кількість населених пунктів, знищено майже половину житлового і господарського фонду. Матеріальні збитки завдані економіці краю в 1914-1917 рр. склали 17 млрд. 224 млн. крон.

У зв'язку із тим, що територія Східної Галичини була місцем дислокації російських військ її мешканці потерпали від масових реквізицій, а нерідко і відкритого грабунку збоку військових. Відсутність належного медичного обслуговування, антисанітарні умови, в яких проживали жителі краю, сприяли швидкому поширенню інфекційних захворювань (сипний і черевний тиф, дизентерія, віспа, холера) та викликали високу смертність серед мирного населення.

Цілковитий занепад сільського господарства в регіоні породив масовий голод серед населення, інтенсивні міграційні процеси, вимивання сільського населення в міста, їх пролетаризацію та люмпенізацію. Ускладнення продовольчої ситуації у містах Східної Галичини призвело до різкого скорочення споживання містянами товарів

першої необхідності.

В умовах військового часу російська окупаційна адміністрація змушена була скеровувати основні зусилля в галузі соціально-економічної політики на ліквідацію руйнівних наслідків військових дій, забезпечення елементарної життєдіяльності населення регіону і уникнення проявів голоду та інших соціальних негараздів. Даній меті була підпорядкована низка заходів: по-перше, організовано мережу продовольчих повітових комітетів, через які надавалася допомога розореним війною жителям краю; по-друге, створено численну кількість харчових пунктів, де люди безкоштовно могли одержувати їжу; по-третє, встановлювалися тверді ціни на продукти харчування та предмети першої необхідності. Однак добродійна діяльність окупаційної влади не виходила за межі забезпечення тилу російської армії. У складних умовах війни урядові структури царату не змогли організувати належної системи забезпечення широких верств населення продуктами і товарами повсякденного вжитку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Берест І. Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни: автореф. дис. ... ступеня канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2009.

Герасименко М., Кравець М., Ковальчак Г. До питання про характер подій в Східній Галичині на початку листопада 1918 р. Український історичний журнал. 1959. №3. С. 86-94.

Голод і руїна в Європі. Вперед [Львів]. 1920. 17 листопада.

Грушевський М. С. Новий період історії України за роки: від 1914 до 1919 / упоряд. А. Ф. Трубайчук. Київ: Либідь, 1992. 46 с.

Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 12. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 1-16.

Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 525. Арк. 1-52.

Державний архів Тернопільської області. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 149. Арк. 1-149.

Державний архів Тернопільської області. Ф. 370. Оп. 1. Спр. 362. Арк. 1-46.

Діло. 1915. 31 жовтня

Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. Прага, 1936. 99 с.

Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920). Мюнхен: Українське вид-во, 1969. 544 с.

Ільницький І. Діяльність цивільних органів влади Галичини у роки першої російської окупації (серпень 1914 р. – червень 1915 р.). Науковий часопис ПНУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. 2015. Вип. 13. С. 76-81.

Компанієць І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900 – 1919 роки). Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. 360 с.

Кучера І. В. Діяльність російської окупаційної влади в аграрному секторі економіки Східної Галичини в роки Першої світової війни. Український селянин. 2005. Вип. 9. С. 149-152.

Кучера І. В. Наслідки політики російського окупаційного режиму для східногалицьких земель (1914–1917 рр.). Україна соборна: зб. наук. статей. Вип. 2. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. С. 253-260.

Кучера І. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914 – 1917 рр. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2013. Вип. 23-24. С. 194-200.

Лозинська І. Діяльність російської окупаційної влади у Галичині у 1916-1917 рр. Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2016. Вип. 38. С. 77-88.

Лозинська І. Організація російського цивільного управління у Галичині (серпень – вересень 1914 року). Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 21-31.

Мазур О. Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914 – 1918): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 1997.

Мазур О., Морховський В. Наслідки війни для села Східної Галичини. Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали міжнар. наук. конф. м. Київ, 14-15 трав. 1998 р. Київ, 1998. С. 101-108.

- Мазур О., Патер І. Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914-1915 рр.). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. Львів, 2007. № 584. С. 44-52.
- Макарчук С. А. Етносоціальне розвиток і національні відносини на західноукраїнських землях в період імперіалізму. Львів: Вища школа, 1983. 256 с.
- Орлик С. Економічне становище та податна здатність селян Галичини і Буковини в період російської окупації часу Першої світової війни. Український селянин. 2017. Вип. 18. С. 93-100.
- Орлик С. Криза внутрішньої торгівлі на окупованих Росією територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни та вплив її на продовольчий ринок. Україна. Європа. Світ. Сер.: Історія, міжнародні відносини: міжнар. зб. наук. пр. Тернопіль. 2018. Вип. 21. С. 137-146.
- Орлик С. Організація фінансового управління російською окупаційною владою на теренах Галичини і Буковини в період Першої світової війни. Карпатський край. 2017. №1(9). С. 5-21.
- Осечинський В. К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1954. 188 с.
- Петрович (Крип'якевич) І. Галичина під час російської окупації: серпень 1914 – червень 1915. «Політична бібліотека», 1915. 116 с.
- Реент О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. 340 с.
- Российский государственный военно-исторический архив (г. Москва). Ф. 2005. Оп. 1. Д. 1. Лл. 1-495.
- Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914-1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, прихованої в радянських архівах. Київ: В-цтво ім. О. Теліги, 1998. 544 с.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Оп. 1. Спр. 608. Арк. 1-389.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 109. Арк. 1-148.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 1-194.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 162. Арк. 1-192.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 1268. Арк. 1-182.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 363. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1-68.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 365. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 1-77.
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 365. Оп. 1. Спр. 142. Арк. 1-80.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 146. Оп. 66. Спр. 12. Арк. 1-59.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 645т. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1-2.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 645т. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 1-21.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 645т. Оп. 1. Спр. 160. Арк. 1-23.

REFERENCES

- Berest, I. (2009). *Sotsialne stanovyshche naselennia Skhidnoi Halychyny i Zakhidnoi Volyni v roky Pershoi svitovoi viiny* [Social Situation of the Population of Eastern Galicia and Western Volhynia During the First World War]. Avtoref. dys. stupenia kand. ist. nauk: 07.00.01. Lviv.
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archives of Ivano-Frankivsk Region]. F. 2. Op. 1. Spr. 525. Ark. 1-52.
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archives of Ivano-Frankivsk Region]. F. 12. Op. 1. Spr. 45. Ark. 1-16.
- Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil Region]. F. 322. Op. 1. Spr. 149. Ark. 1-149.
- Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil Region]. F. 370. Op. 1. Spr. 362. Ark. 1-46.
- Dilo [Business]. (1915, Oct. 31).
- Doroshenko, D. (1936). *Z istorii ukraïnskoi politychnoi dumky za chasiv svitovoi viiny* [From the History of Ukrainian Political Thought During the World War]. Praha.
- Doroshenko, D. (1969). *Moi spomyny pro nedavnie mynule (1914 – 1920)* [My Memories of the Recent Past (1914 – 1920)]. Miunkhen: Ukrainske vyd-vo.
- Herasymenko, M., Kravets, M., & Kovalchak, H. (1959). *Do pytannia pro kharakter podii v Skhidnii Halychyni na pochatku lystopada 1918 r.* [On the Question of the Nature of Events in Eastern Galicia in Early November 1918]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 86-94.
- Holod i ruina v Evropi [Famine and Ruin in Europe]. (1920, Nov. 17). Vpered [Lviv].
- Hrushevskiy, M. S. (1992). *Novyi period istorii Ukrainy za roky: vid 1914 do 1919* [A New Period in the History of Ukraine for the Years: from 1914 to 1919]. A. F. Trubaichuk (Ed.). Kyiv: Lybid.
- Ilnytskyi, I. (2015). *Diialnist tsyvilnykh orhaniv vladly Halychyny u roky pershoi rosiiskoi okupatsii (serpen 1914 r. – cherven 1915 r.)* [Activities of the Civil Authorities of Galicia During the First Russian Occupation (August 1914 – June 1915)]. *Naukovyi chasopys PNU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 6. Istorychni nauky*, 13, 76-81.
- Kompaniets, I. (1960). *Stanovyshche i borotba trudiashchikh mas Halychyny, Bukovyny ta Zakarpattia na pochatku KhKh st. (1900 – 1919 roky)* [The Situation and Struggle of the Working Masses of Galicia, Bukovina and Transcarpathia in the Early Twentieth Century (1900 – 1919)]. Kyiv: Vyd-vo AN URSR.
- Kuchera, I. (2013). *Polityka rosiiskoi okupatsiinoi administratsii v Skhidnii Halychyni u 1914 – 1917 rr.* [The Policy of the Russian Occupation Administration in Eastern Galicia in 1914 – 1917]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia*, 23-24, 194-200.

- Kuchera, I. V. (2005). Diialnist rosiiskoi okupatsiinoi vlady v aharnomu sektori ekonomiky Skhidnoi Halychyny v roky Pershoi svitovoi viiny [Activities of the Russian Occupation Authorities in the Agricultural Sector of the Economy of Eastern Galicia During the First World War]. *Ukrainskyi selianyn*, 9, 149-152.
- Kuchera, I. V. (2005a). Naslidky polityky rosiiskoho okupatsiinoho rezhymu dlia skhidnohalytskykh zemel (1914–1917 rr.) [Consequences of the Policy of the Russian Occupation Regime for the Eastern Galician Lands (1914–1917)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. *Ukraina soborna: zb. nauk. statei*, 2, 253-260.
- Lozynska, I. (2016). Diialnist rosiiskoi okupatsiinoi vlady u Halychyni u 1916 – 1917 rr. [The Activity of the Russian Occupation Authorities in Galicia in 1916 – 1917]. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil DDPU imeni Ivana Franka. *Problemy humanitarnykh nauk: zb. nauk. pr. Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 38, 77-88.
- Lozynska, I. (2017). Orhanizatsiia rosiiskoho tsyvilnoho upravlinnia u Halychyni (serpen – veresen 1914 roku) [Organization of the Russian Civil Administration in Galicia (August – September 1914)]. Drohobych: Posvit. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk*, 2, 21-31.
- Makarchuk, S. A. (1983). Etnosotsyalnoe razvytye y natsyonalnye otnosheniya na zapadnoukraynskykh zemliakh v peryod ymperyalyzma [Ethnosocial Development and National Relations in the Western Ukrainian Lands in the Period of Imperialism]. Lvov: Vyshcha shkola.
- Mazur, O. Ya. (1997). Skhidna Halychyna u roky Pershoi svitovoi viiny (1914 – 1918) [Eastern Galicia During the First World War (1914 – 1918)]. Avtoref. dys. kand. ist. nauk: 20.02.22. Lviv.
- Mazur, O., & Morokhovskiy, V. (1998). Naslidky viiny dlia sela Skhidnoi Halychyny [Consequences of the war for the village of Eastern Galicia]. *Persha svitova viina i slovianski narody: materialy mizhnar. nauk. konf. m. Kyiv*, 14-15 trav. 1998 r., 101-108.
- Mazur, O., & Pater, I. (2007). Halyska «Ruina»: sotsialno-ekonomichne stanovyshche Skhidnoi Halychyny (1914-1915 rr.) [Galician «Ruin»: the Socio-economic Situation of Eastern Galicia (1914-1915)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Lviv. *Derzhava ta armii*, 584, 44-52.
- Orlyk, S. (2017). Ekonomichne stanovyshche ta podatna zdatnist selian Halychyny i Bukovyny v period rosiiskoi okupatsii chasu Pershoi svitovoi viiny [Economic Situation and Taxability of the Peasants of Galicia and Bukovina During the Russian Occupation During the First World War]. *Ukrainskyi selianyn*, 18, 93-100.
- Orlyk, S. (2017a). Orhanizatsiia finansovoho upravlinnia rosiiskoiu okupatsiinoiu vladoiu na terenakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoi svitovoi viiny [Organization of Financial Management of the Russian Occupation Authorities in Galicia and Bukovina During the First World War]. *Karpatskyi krai*, 1(9), 5-21.
- Orlyk, S. (2018). Kryza vnutrishnoi torhivli na okupovanykh Rosiieiu terytoriakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoi svitovoi viiny ta vplyv yii na prodovolchyi rynek [The Crisis of Domestic Trade in the Russian-occupied Territories of Galicia and Bukovina During the First World War and Its Impact on the Food Market]. Ternopil. *Ukraina. Yevropa. Svit. Ser.: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny: mizhnar. zb. nauk. pr.*, 21, 137-146.
- Osechynskiy, V. K. (1954). Halychyna pid hnitom Avstro-Uhorshchyny v epokhu imperializmu [Galicia under the oppression of Austria-Hungary in the era of imperialism]. Lviv: Knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo.
- Petrovych (Krypiakievych), I. (1915). Halychyna pid chas rosiiskoi okupatsii: serpen 1914 – cherven 1915 [Halychyna during the Russian occupation: August 1914 - June 1915]. «Politychna biblioteka».
- Reient, O. P. (2003). Ukraina v impersku dobu (XIX – pochatok XX st.) [Ukraine in the Imperial Era (XIX – Early XX Centuries)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- Rossiyskiy gosudarstvennyy voyenno-istoricheskiiy arkhiv (g. Moskva) [Russian State Military Historical Archive (Moscow)]. F. 2005. Op. 1. D. 1. Ll. 1-495.
- Serhiichuk, V. (1998). Pohromy v Ukraini: 1914-1920. Vid shchutnykh stereotypiv do hirkoi pravdy, prykhovanoi v radianskykh arkhivakh [Pogroms in Ukraine: 1914-1920. From artificial stereotypes to the bitter truth hidden in Soviet archives]. Kyiv: V-tstvo im. O. Telihiy.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 361. Op. 1. Spr. 109. Ark. 1-148.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 361. Op. 1. Ref. 1268. Arc. 1-182.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 361. Op. 1. Ref. 143. Arc. 1-194.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 361. Op. 1. Ref. 162. Arc. 1-192.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 361. Op. 1. Ref. 608. Arc. 1-389.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 363. Op. 1. Ref. 35. Arc. 1-68.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 365. Op. 1. Ref. 11. Arc. 1-77.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv]. F. 365. Op. 1. Ref. 142. Arc. 1-80.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv]. F. 146. Op. 66. Ref. 12. Arc. 1-59.

- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv]. F. 645t.
Op. 1. Ref. 160. Arc. 1-23.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv]. F. 645t.
Op. 1. Ref. 51. Arc. 1-21.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv]. F. 645t.
Op. 1. Ref. 6. Arc. 1-2.

Kuchera Iryna

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3680-6893>, novaera_17@ukr.net

Hainal Tatiana

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-2748-5901>, t_hainal@ukr.net

Danyliak Rostislav

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9948-5030>, danyiyak@i.ua

Стаття надійшла / Article arrived: 28.11.2021

Схвалено до друку / Accepted: 30.12.2021